

ATATÜRK, BİLİM VE TEKNOLOJİ

AYDIN OKÇU*

Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir, ilim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delâletir. Yalnız, ilim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekamülünü idrâk etmek ve terakkiyatını zamanında takip eylemek şarttır. Bin, iki bin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisasının çizdiği düstûrları, şu kadar bin sene sonra bugün aynen tatbik kalkışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir.¹

Atatürk'ün söylev ve demeçlerinde özellikle vurgulanan bilim ve teknoloji konusunu bu denli önemli kılan sebep neydi? Kurtuluş Savaşı kazanıldıktan sonra Atatürk "asıl iş şimdi başlıyor" sözleri ile Ulusal Kurtuluş Hareketinin ikinci ve asıl önemli aşaması olan "Çağdaşlaşma" atılımına hız vermiştir. O, çağdaşlaşma, bilim ve teknoloji ile tanışmamış ulusun yaşadığı acı deneyimlerini görmüş, çağdaş uluslar düzeyine ulaşma yolunun bilimsel düşünceden geçtiğini, bütün ulusuna duyurmak istemiştir.

Bilimsel düşünceye gereken önemi vermeyen ulusların içinde buldukları anı ve daha sonra düşecekleri durumu görmek için çok uzağı değil kendi yakın geçmişlerindeki yanılıgıları görmek yeterlidir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde devlet adamları, Osmanlı aydınları ülkenin geri kalmışlık nedenlerini Batının çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamamakta buldu. Tanı elbette doğrudu, ancak geç kalınmıştı.

16. yüzyıl – Osmanlı İmparatorluğu dahil – tüm İslâm dünyası, her alanda güçlüydü. Türk devleti çağın en güçlü devletiydi. Avrupa, Osmanlı'nın önlenemez yükselişi karşısında şaşkındı. Dünyayı saran taassup, cehalet, gerilik karanlığında; Anadolu daha 13. yüzyılda sevgi ve hoşgörü sembolü Yunus Emre'yi yetiştirmişti.

Selçuklular ileri bir devlet kurmuşlar, pozitif bilimlerde de hayli yol almışlardır. Batı, hastalıkların tedavisinde büyü ile uğraşırken Kayseri'de

* Prof.Dr., Balıkesir Üniversitesi Rektörü.

¹ 1924 (5-197) *Söylev ve Demeçler*, Cilt II, 1952, Türk İnkılâp Tarihi Ens. Yay.

Gevher Nesibe Hatun tarafından bir hastane kurulmuştur. Türk toplumu 16. yüzyılda denizcilik ve bilim tarihinin en ilginç haritalarından biri olan Piri Reis haritasına sahiptir. Dinî engellerin dışında kalan mimaride, Mimar Sinan gibi anıt bir isim yetişmiştir. Ancak bunca olumlu çalışmaların yanında Osmanlı Türk toplumu için gerilemenin kaçınılmaz temelleri de bu dönemlerde aulmaya başlanmıştır.

Dünyanın ekonomik dengesinin değişiminin yanında düşünce sistemleri bakımından da büyük değişimlerin yaşandığı bilinen bir gerçektir. Bu değişikliğin genel adı hümanizmdir. Hümanizm; Ortaçağın dogmatik dünya görüşünü bırakıp aklın üstünlüğüne inanan bir düşünce sistemine geçişin hakim olduğu düşünce sistemidir.

Hümanizmin birinci eseri Rönesanstur. Skolastik düşünce yerini akıl, gözlem ve deneye, teokrasi de laikliğe bırakmıştır.

Pozitif bilimlerde Kepler, Kopernicus fizik, matematik ve astronominin temellerini atmışlar; Descartes ise akılcılık akımını başlatmış, yerçekimi kanununu bulan Newton ise mekanik bilimini başlatmıştı. Bu bilimlerin aydınlığında insanoğlu evrenin gizlerini araştırmış, bu gizleri çözmeye başlamıştı. Osmanlı medreselerinin ise bu konulardan habersiz olduğu, bilime karşı da kayıtsız kaldığı biliniyor.

Hümanizmin ikinci eseri Reformasyondur. Reformasyon sadece din alanında bir yenileşme değil her konuda kilisenin dar çemberinin kırılması, eleştirinin her alana uygulanabilmesidir.

Osmanlı İmparatorluğu dünyadaki bu yeni durumlara katılmamış, fetihlerle, sınırlarını genişletmekle ilgilenmiştir. İmparatorlukta asıl unsur olan Türkler bu savaştardan etkilenen kısım olmuştur. Çünkü asıl yükü taşıyan asli unsur olan Türklerdir. Sonuçta ekonomik denge Türklerin aleyhine bozulmuştur.

Oysa Batı 16. yüzyılda akılcılık ve deneycilik ile akıl, aydınlanma çağına girmiş bu alanda hayli yol almış, ekonomik, politik, kültür ve sanat alanında güç kazanmıştır.

12. ve 13. yüzyıllarda İslâmiyet ile tanışan Türk toplumu yalnızca din bilginini yetiştirmek ve bu alanda gelişmek gereksinimini duymuştur. Bilimsel ve teknolojik çalışmaların, girişimlerin karşısına da din engelini çıkararak durgunluk çağına girmiştir. İleride Atatürk'ün önemle üzerinde duracağı

Lâiklik ilkesi o dönemde gereğini hissettirmiştir. 17. yüzyıla kadar geniş, verimli topraklarla, savaş ganimetleri ile, zaman zaman bilgili saygın padişahlarla İmparatorluğun görkemli dönemi sürmüştür. Batu toplumunun aydınlanma çağı da 16. yüzyılda başlamıştır. Fakat 17. yüzyıldan sonra İmparatorlukta yaşanan durgunluk dönemi giderek hızlanmıştır.

Avrupa'yı uyandıran Rönesans ve Reform gibi iki insancıl hareket, Osmanlı İmparatorluğu'na yabancı kalmıştır.

Batının bilim yolunda hızla ilerlediği bir dönemde kör taassubun nasıl duraklamaya sebep olduğunu gösteren en çarpıcı örneklerden biri Osmanlı Türk toplumunun matbaa gibi son derece yararlı bir buluştan 277 yıl yoksun kalmasıdır.

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın anlattığı 1770'li yıllarda Osmanlı devletinde geçen şu olay İmparatorluğun bilimsel ve teknolojik açıdan içler acısı durumunu ortaya koymada çarpıcı örneklerden yalnızca biridir: Cezayirli Hasan Paşanın çabaları ve Baron de Todd'un girişimiyle ileride mühendishaneye dönüşecek bir hendesehane açılır. Bu girişime karşı çıkanlara Baron de Todd, bir üçgenin iç açılarının toplamının kaç derece olduğunu sorar. Sorunun yanıtı ancak bir kişiden gelir. Yanıt da çok ilginçtir: "Üçgenine göre değişir!"

18. yüzyılın başlarında Veziri Azam Damat Ali Paşanın Avusturya seferine çıkmadan önce münecimlere danışması, yenilgi sonucunda da münecimin cezalandırılması tarihimizdeki kara damgalardandır. Bu savaşta şehit düşen Ali Paşanın malları paylaşılırken felsefe, eski çağ tarihi, astronomi alanındaki kitapların genel kitaplara konulmasının devrin şeyhülislâmı tarafından fetva ile yasaklanması, yine Osmanlı İmparatorluğu'nda bilim ve teknoloji konularına kayıtsız kalınması yetmiyormuş gibi bilimsel çalışmaları engellemek için elden gelenin yapıldığının göstergeleridir.

II. Mahmut döneminde açılan Tıbbiye'de anatomi derslerinde kullanmak için Müslüman cesetlerin verilmemesi, şeyhülislâmlar tarafından yasaklanması da o dönemde yaşanan gafletlerdendir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda Atatürk'ten önce de ileri görüşlü yöneticiler, padişahlar ıslahat hareketleri yapmışlardır. III. Selim'in Topkapı Arşivinde bulunan bir Hatt-ı Hümayun; ne kadar değerli, ne kadar ileri görüşlü olursa olsun, bu yenilikçi padişahlarla, akıl ve bilimi önde sayan Atatürk arasındaki yaklaşım farkını ortaya koymaktadır. III. Selim

Rumeli'ndeki dağlılardan (eşkiyadan) duyduğu üzüntüyü belirtirken istihareye yatarak, gördüğü rüyaya göre vezirlik tevcihini ister. "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir, fendir" diyen Atatürk ile yenilikçi padişah arasındaki fark açıktır. Bu yenilikçi padişahların hiçbirisi köklü yeniliklere ulaşamamıştır. III. Mustafa, Denizcilik Okulu'nu kurmuştur. Yenilikçi padişahlar bile bir yandan çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak isteği duyarken bir yandan da çağ dışı inançların etkisinden kendilerini kurtaramamışlardır. Prusya'nın zaferinde yıldızların etkisinin olduğuna inanıp oradan müneccim istemekten padişahın kendini alkoyamadığı, tarihçilerin aktardığı bilgiler arasındadır.

III. Mustafa'nın oğlu III. Selim kültürlü ve aydın bir padişah olarak bilinir. Sadrazama yazdığı söz konusu Hatt-ı Hümayunda Rumeli'deki dağlılardan duyduğu üzüntüyü şu sözlerle dile getiriyor: "Şu Dağlılar maddesi için, bu gece istihare eyledim. Hakkı Beyi aşıkâre gördüm ve şu adamı memur etmeye cezmeyledim!"²

Atatürk devlet işlerinin, hukukun, eğitimin; akla, bilime, çağın ihtiyaçlarına göre düzenlenebilmesi için, bu fetva alma zorunluluğundan kurtarılmasını istemiştir. Devlet yönetimini, dar ve çoğu yanlış dinci yorumlardan kurtarmak için lâiklik ilkesine dayandırmıştır.

Atatürk'ü kısa bir zamanda çok köklü değişikliklerin yapılmasına zorlayan güç, elbette devlet kurumlarında dahi görülen çürümüş, yozlaşmış uygulama biçimleriydi.

Bu tarihsel gerçekleri değerlendiren Atatürk "*Taassup cahillige dayanır. Bundan dolayı taassubu olan cahildir. İlim mutlaka cahilliği yener, o halde halkı aydınlatmak lazımdır*"³ sözleriyle taassubun bilim ve teknolojik gelişmeye engel olduğunu özellikle vurgulamıştır. "*Gözlerimizi kapayıp tek başına yaşadığımızı düşünemeyiz. Memleketimizi bir çember içine alıp dünya ile alakasız yaşayamayız. ... Aksine yükselmiş, ilerlemiş medenî bir millet olarak medeniyet düzeyinin üzerinde yaşayacağız. Bu hayat ancak ilim ve fenle olur. İlim ve fen nerede ise oradan alacağız ve her millet ferдинin kafasına koyacağız. İlim ve fen için kayıt ve şart yoktur.*"⁴

Hiçbir tutarlı kanıtı dayanmayan birtakım geleneklerin, inanışların korunmasında ısrar edenleri geliştirmiş, çağdaş milletlerin boyunduruğu altına

² Enver Ziya Karal, *Selim III'ün Hatı Hümayunları*, Ankara 1942, s. 118.

³ Arı İnan, *Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları*, Ankara 1982, s. 73.

⁴ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, 1952, Türk İnk. Tar. Ens. Yay. s. 44.

girmeye mahkum olacağını savunan yüce Atatürk Türk ulusunun çağdaş uygarlık düzeyinde yaşaması gerektiğini belirterek, bu uygarlık düzeyine ancak akıl yoluyla ulaşabileceğini vurgulamıştır.

Atatürkçülükte; akılcılığın temeli olan bilim ve teknoloji her alanda esas alınır. Atatürkçülük, çağdaş bilim ve teknik esaslarının, her alanda rehber kabul edilmesini gerektirir. Bilim ve teknolojiye çağı yakalamak her türlü mücadelede başarılı olmanın en temel koşuludur. Bu amaçla bütün çalışmalar, bilim ve teknoloji temeline dayandırılmalı, hattâ bu alanda çağı yakalamanın ötesinde çağı aşmanın uğraşı verilmelidir.

Atatürk'ün çağdaşlaşma yolundaki bu düşüncelerinde başarılı olmak için gözardı edilmemesi gereken çok önemli bir konu daha vardır. Bu da çağdaş düşüncenin halka yayılmasıdır ki, bu da planlı bir eğitim anlayışını, halk ile aydın arasındaki işbirliğini gündeme getirir. Ulusun geri kalmışlığını yaratan nedenler arasında eğitim en önemlilerinden biridir. Ulusun kalkınmasında bu denli önemli bir yeri olan eğitimin toplumsal hayatımızın ve yüzyılın gereksinimlerine uygun olması gerekir. Şu sözleriyle de bu önemi vurgular: *"Başarılı olmak için aydın sınıfla halkın zihniyet ve hedefi arasında doğal bir uyum sağlamak lazımdır. Yani aydın sınıfın halka telkin edeceği idealler, halkın ruh ve vicdanından alınmış olmalıdır."*⁵

Çağdaşlaşma yolunda karşılaşılabilecek zorluklarla engeller de vardır. Bu engelleri önceden gören Atatürk Söylev ve Demeçlerinde gerekli uyarıyı şöyle yapmıştır: *"Hayati gerçekleri bilerek, bilmeyenlere de uygun bir yol ile veya zor ile anlatarak amacımıza yürüyeceğiz... Bizi o amaca varmaktan alıkoyan iki kuvvet vardır. Biri dış düşmanlardır. Bunlar bizi bir sömürge haline koymak için ilerlememizi istemeyenlerdir. Fakat çiftçi arkadaşlar, muhterem babalar, bizim için bunlardan daha zararlı, daha öldürücü bir sınıf daha vardır; o da içimizden çıkması muhtemel olan hainlerdir. Aklı eren memleketini seven, gerçeği gören kimselerden böyle bir düşman çıkmaz. İçimizde böyleleri çıkarsa onlar ya aklı ermeyen cahiller, ya memleketini sevmeyen kötüler, ya gerçeği görmeyen körlerdir. Biz cahil dediğimiz zaman mutlaka okula gitmemiş olanları kastedmiyoruz, kastettiğim ilim, gerçeği bilmektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi, hiç okuma bilmeyenlerden de özellikle sizlerin içinde görüldüğü gibi gerçeği gören gerçek bilginler çıkar."*⁶

⁵ A.g.e., s. 141.

⁶ Genel Kurmay Başkanlığı, *Atatürkçülük*, I. Kitap, s. 287.

Yüce Atatürk'ün bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere çağdaşlaşma yolunda karşılaşılabilecek düşmanların en büyüğü, vatan hainleri, cahil insanlardır. O, sanki yıllar öncesinden yıllar sonrasını görmüş, gerekli uyarıları yapmıştır.

Atatürk cehaletten ve taassuptan uzak uygarlık yolunun ilme ve akla dayandığını görür, uygar uluslar düzeyine gitmek için de bu yolun zorunlu olduğunu bilir. Bir başka konuşmasında dile getirdiği gibi; *"Medeniyet öyle kuvvetli bir ateştir ki, ona ilgisiz kalanları yakar, yok eder. Uygar olmayan uluslar uygar ulusların ayakları altında ezilmeye mahkumdur."* Oysa Türk ulusunun karakter yapısı bu ezilmeye uygun değildir. O halde Atatürk'ün ulusumuzun bu yarışı kazanacağına inancı tamdır.

Ulu önder, ulusu bu yarıştan alıkoyacak her türlü engelle de mücadele etmeye kararlı olmuştur. Özellikle ülkeyi yüzyıllarca karanlığa sürükleyen bunu yaparken de dini bir araç olarak kullanan din taassubuna karşı savaş vermiştir. Bunun için öncelikle dinin iyi bilinmesi gerektiğini vurgulayarak dinin akıl dışı yorumlarla yozlaştırılmaması gerektiğini dile getirmiştir. Müspet ilimler sürekli değişmekte ve yenilenmektedir. Bir din kitabının, insan aklının gelişmesine engel olacak bilgileri içermesi düşünülemez. Ancak bazı açıklar çevrelerinin dini araç olarak kullanması sonucu ortaya attıkları temelsiz, asılsız sözler toplumsal yaşam ve düzende yıkıcı olabilmektedir.

Atatürk, tarihimizde din ile bilimin arasında uzun yıllar süren anlamsız çatışmanın kasıtlı olduğunu, temelinin cahilliğe dayandığını da defalarca söylev ve demeçlerinde dile getirmiştir.

Atatürkçülükte; akılcılığın temeli olan bilim ve teknoloji her alanda esas alınmalıdır. Bilim ve teknolojiye ileri olmak, her türlü mücadelede başarılı olmanın başlıca koşuludur. Bu amaçla bütün çalışmalar bilimsel temele oturtulmalı bilimsel çalışmaların alanı da genişletilmelidir.

Atatürk, Büyük Nutkunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasında temel ilkenin bilim ve teknik olduğunu bilim ve teknolojinin kullanılacağı diğer alanları da şu sözleriyle dile getirmiştir: *"Milletimizin siyasi, sosyal hayatında, milletimizin fikri terbiyesinde de rehberimiz ilim ve fen olacaktır."*

Atatürk'ün kasteddiği bilim ve teknoloji çağdaştır. Bu nedenle bu alanda yapılan çalışmaların, gelişmelerin dikkatle izlenmesi gerekir: *"İlim ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının gelişimini anlamak ve ilerlemelerini zamanında takip etmek şarttır. Bin, ikibin, binlerce yıl önce ilim ve fen lisa-*

nının koyduğu kuralları şu kadar bin yıl sonra bugün aynen uygulamaya çalışmak elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir."

Medenî dünya hızla değişmekte ve gelişmektedir. Bu değişiklik ve gelişmelere uymak gerekir. Uygarlık yolunda başarının gelişme ile mümkün olduğunu kabul eden Atatürk; *"Hayat ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenilenmesi zorunludur. İnsanlığa yararlı olacak uygarlık belirtisi buluşların, teknoloji harikalarının dünyayı kucakladığı bir devirde kokuşmuş anlayışlarla, geçmişe bağlılık ile varlığını korunması da mümkün değildir"* demiştir.

Görülüyor ki, Atatürk bilimsel ve akılcı düşüncüyü yerleştirebilmek için taassuba, cehalete karşı temelsiz ve baul düşünce ve inançlarla, üfürükçülük, muska, büyü gibi ilkel, çağdışı davranış ve uygulamalarla da mücadele etmiştir. Yurdumuzda bilimin zafer yollarını açması öncelikle eğitime verdiği önemle kendisini gösterir, birbirine bağlı olarak üniversite reformu ile de yüksek öğretim kurumlarındaki bilimsel araştırmayı yaşayan, gelişen bir süreç haline getirme tutumunu benimseyerek yakın çağın en etkili adımının aulmasını sağlamıştır.

Bilim ve uygarlık arasındaki ilişkiyi, her ikisini de dinamik yönleriyle vurgulamaya çalışan Atatürk, uygarlığın temelini bilimi koymakta ve Batı uygarlığının dinamizmini, gelişmişliğinin kaynağını bilimden, bilimin sınırsız gelişme yeteneğinden aldığına inanmaktadır.

Bilime genel anlamda verilen büyük önem yanında, bu önemi ölkü haline getirme zorunluluğu düşüncesini de Atatürk'te kesin ve net biçimde görürüz. Aşaşchir'de halka hitaben yaptığı konuşmadaki şu sözler bilim ve teknolojiyi ölkü haline getirmenin en güzel ifadesidir. *"Arkadaşlar, bundan sonra pek mühim zaferlere kavuşacağız. Fakat bu zaferler süngü zaferleri değil, iktisat, ilim ve irfan zaferleri olacaktır."*

Salihli'deki bir konuşmasında;

"Bundan sonra memleketimizin kesin kurtuluşu için çok kuvvetli tedbirler almak gerekir. Bu tedbirlerin en mühimini ve en birincisi ilim ve irfandır" sözleriyle de ulusuna aydınlık günleri vaadediyordu.

Atatürk'ü diğer üstün nitelikli liderlerden her zaman farklı kılan özelliklerden biri bilimsel liderliğidir. Atatürk'ün bilimsel liderliğini, onun yaratıcılığı, gerçekçiliği ve eylemciliği olarak ele almak daha aydınlatıcıdır. Çünkü

liderlere özgü planların yaratıcısı olmakla kalmamış doğrudan başlatıcısı da olmuştur. "Çünkü memleket ilim ve irfana çok muhtaç; tahsil yapmamış, diploma almamış olanları korumak kadar doğal ve lüzumlu bir şey olmaktan başka, parti parti eğitim ve öğretim görmek için ilim ve fen almak için Avrupa'ya, Amerika'ya ve her tarafa çocuklarımızı göndermeye mecburuz ve göndereceğiz. İlim ve fenne ihtiyaç nerede varsa, sanat nerede varsa gidip öğrenmeye mecburuz. Bu nedenle artık himaye çok zayıf kalır. Bunun yerine mecburiyet geçerli olur."⁷

Bilim ve teknolojinin nimetlerinden yararlanan uluslar baş döndürücü bir hızla gelişmektedir. Hızla gelişen bu dünyaya ayak uydurmak için bilimsel düşünceyle çok çalışmak gerekir. Çağdaş dünyada ulusumuzun hakettiği yeri alabilmesi için Atamızın sözleriyle ifade etmek gerekirse "Tek bir şeye ihtiyacımız vardır: çalışkan olmak."

"İtiraf ederim ki, düşmanlarımız çok çalışıyor. Biz de onlardan daha çok çalışmaya mecburuz. Çalışmak demek, boşuna yorulmak, terlemek değildir. Zamanın gereklerine göre bilim ve teknik her türlü medenî buluşlardan azamî derecede yararlanmak zorunludur."⁸

600 yıl üç kıtaya hüküm süren bir imparatorluğun 19. yüzyılda çaresiz kalması elbette düşmanların çok çalışması, kendisinin ise bu çalışmaya, gelişmeye ayak uyduramaması sonucudur.

Atatürk ilke ve inkılâplarına baktığımızda, içeriklerini incelediğimizde hepsinin kaynağının akla ve buna bağlı olarak bilimsel düşünceye dayalı olduğunu görürüz. Bu ilke ve inkılâplar bilimsel düşünceye uygun olarak beslenmiş ve gelişmiştir. Yıllarca kör taassubun içinde boğulmuş memleketimiz ve ulusumuz için de temel gereksinimler olmuştur.

Atatürk'ün devlet hayaunda attığı adımlar, fikir hayatının temellerini akılcılıktan almıştır. Türk devletinin ana nitelikleri, Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, İnkılâpçılıktır. Bu ilkelerin gerekliliğinde ülkenin geçmişte içinde bulunduğu durumun önemli bir rolü vardır. Hepsinin ortak niteliği ülkeyi karanlıktan kurtarıp çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmaktır. Atatürk'ün kazandığı zaferlerin yaptığı devrimlerin çıkış noktasını oluşturan fikir hayatı ise "akıl ve mantığın çözümlemeyeceği mesele

⁷ Arı İnan, 1923 Gazi M.K.A. Eskişehir-İzmit Konuşmaları, 1982, Türk Tarih K. Yay.

⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, 1952, Türk İnk. Tar. Enst. Yay.

yoktur" düsturuyla pekişecek kadar akılcı, bilimseldir. Çünkü akıl ve gerçek karşısında dinden sapırılmış hurafeler güçsüz kalır. Bilimsel düşünceyle aydınlanan zihniyetleri bir daha karanlığa hapsedmek olası değildir. Atatürk bu anlayışla ülkenin ülke insanının aydınlanmasında öncülük edecek millî eğitim sisteminde yaptığı devrimlerle aydınlık Türkiye idealini gerçekleştirmede en önemli adımı atmıştır.

Ekonomik hayatta yaptığı çalışmalar yine bilimsel düşünceye dayalıdır. Ülkeyi kalkındıracak her türlü iktisadî sosyal faaliyetlerin gerekliliğini bizzat vurgulamış, çalışmalara önderlik etmiştir.

*"Memleket için kaçınılmaz olan sanayinin kurulması bitmedikçe, her yönden kalp huzuru duymamıza imkan yoktur. Bu sebeple, memleketin sanayiye ait donanımını tamamlamak için, bütün gayret ve dikkatimizi çekmeyi yerinde buluyorum."*⁹

"Genel sanayileşme düşüncemizden başka, maden arama ve işletme işine, herşeyden önce dış ödeme vasıtalarımızı, döviz gelirimizi artırabilmek için devam etmeye ve özel bir önem vermeye mecburuz."

*"Maden Tetkik ve Arama Dairesinin çalışmalarına en yüksek gelişme hızını vermesini ve bulunacak madenlerin, verimlilik hesapları yapıldıktan sonra planlı şekilde hemen işletmeye konulmasını temin etmemiz lazımdır. Elde bulunan madenlerin en önemlileri için, üç yıllık bir plan yapılmalıdır."*¹⁰

*"Bütün uçaklarımızın ve motörlerinin memleketimizde yapılması ve hava harp sanayimizin de bu esasa göre geliştirilmesi gerekir. Hava kuvvetlerinin kazandığı önemi gözönünde tutarak, bu çalışmayı planlaştırmak ve bu konuyu layık olduğu önemle milletin görüşünde canlı tutmak lazımdır."*¹¹

Atatürk'ün bilimin ışığında başlattığı çalışmalarda bugün gelinen nokta çok önemsiz değildir. 75 yılda önemli gelişmeler gerçekleştirilmiştir. 17 Temmuz 1963 tarihinde kabul edilen ve 24 Temmuz 1963 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren kanunla, kısaca TÜBİTAK olarak adlandırılan kurum oluşturulmuştur. Kuruluşun amacı Türkiye'de müspet bilimler alanında temel ve uygulamalı araştırmaları geliştirmektir. Son yıl-

⁹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt I, 1945, Türk İnk. Tar. Ens. Yay., s. 359.

¹⁰ A.g.e., s. 382.

¹¹ A.g.e., s. 387.

larda kurulmuş olan TÜBA da sosyal bilimler alanındaki araştırma, eğitim ve yayım etkinlikleri düzenlemektedir.

Araştırma grupları ve üniversitelerin olanakları ile yürütülmesinde güçlü projelerin üstlenilmesi için araştırma enstitüleri kurulmuştur. Bunlar arasında Gebze'de kurulan "Marmara Bilimsel ve Endüstriyel Araştırma Enstitüsü" ile Ankara'daki Yapı Araştırma Enstitüsü, yine Ankara'da kurulan Balistik Araştırma Enstitüsü ile Gebze'de kurulmuş olan "Temel Bilimler Enstitüsü" ile İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü bilimsel çalışmalara kaynaklık eden kuruluşlardan bir kaçıdır.

Yurdumuzun Doğu ve Güneydoğu bölgesini canlandıracak dolayısıyla bütün Türkiye için önemli bir atılım olan GAP projesi gerçekleşmiştir. İnşaat sektöründe Ortadoğu ülkelerinde milyarlarca dolara ulaşan taahhütlük işlerine girişilebilmiştir.

Cumhuriyetten günümüze gelen noktayı küçümsemiyoruz ancak hiçbir zaman da yeterli göremeyiz. Yalnız Türkiye için değil moderleşme yolundaki başka toplumlar için de model olan yüce Atatürk'ün de ülküsü sürekli gelişen çağdaş bir Türkiye'dir. Türk ulusuna da en büyük mirasını şöyle emanet eder.

"Ben, manevî miras olarak hiçbir ayet hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevî mirasım ilim ve akıldır. Benden sonrakiler, bizim aşmak zorunda olduğumuz çetin ve köklü zorluklar karşısında, belki gayelere tamamen eremediğimizi, fakat asla taviz vermediğimiz, akıl ve ilmi rehber edindiğimizi tasdik edeceklerdir. Zaman süratle ilerliyor, milletlerin, toplumların, mutluluk ve mutsuzluk anlayışları bile değişiyor. Böyle bir dünyada, asla değişmeyecek hükümler getirdiğini iddia etmek, aklın ve ilmin gelişimini inkar etmek olur. Benim Türk milleti için yapmak istediklerim ve başarmaya çalıştıklarım ortadadır. Benden sonra beni benimsemek isteyenler, bu temel mihver üzerinde akıl ve ilmin rehberliğini kabul ederlerse, manevî mirasçılarım olurlar."¹²

Bir ülkenin gelişme ve kalkınma düzeyi, sahip olduğu ve kullanabildiği bilimsel teknik gelişme ile ilgilidir. Bilim ve teknolojinin ülke kalkınmasındaki belirleyici rolü yadsınamaz. Bilimsel gelişme teknolojik gelişmeyi doğurur. Daha sonra iküsadî gelişmenin ve kalkınmanın gerçekleşeceği görüşü yay-

¹² İsmet Giridi, *Kemalist Devrim ve İdeolojisi*, 1980, s. 113.

gındır. Bunlar, bir zincirin halkaları gibidir. Ülkenin çağdaş uygarlık düzeyini yakalaması da bu gelişmeleri birbirine bağlı, planlı bir şekilde gerçekleştirmesine bağlıdır. Bunu çok önceden gören Atatürk'ün bilimsel ve teknolojik çalışmalara ağırlık verilmesi konusundaki düşüncelerinden sonra endüstrileşmekle ilgili düşünceleri de bir bağtı ortaya koyar niteliktedir.

"Endüstrileşmek en büyük milli davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük küçük her çeşit sanayi kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatanın müdafaası olmak üzere mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşmak için bu bir zarurettir.

*Bu kanaatle, beş yıllık sanayi planının geri kalan ve bütün hazırlıkları bitirilmiş olan birkaç fabrikasını da süratle başarmak ve yeni plan için hazırlamak icabeder."*¹³

Uygarlık sözcüğü insanın gelenekleri, töreleri, dili, ülkeleri, sanat eserleri, bilgisi, dinsel inançları, ahlaki değer yargıları, keşifleri, icatları, toplumsal ve siyasal kurumları, sanayi tesisleri gibi insanın yapıt, düşünce ve inanç etkinliklerini içine alır. Bütün bu etkinlikler insanın kendi çabasıyla, zamanla sahip olduğu davranışlardır. Bu nedenle uygarlığı insanın öğrenim yoluyla elde ettiği, geliştirdiği bilgiler ve alışkanlıklar bütünü biçiminde yorumlayabiliriz.

Uygarlık kavramı, kültürü de içine alır. Kültürlü insan olmak dendiğinde, kültür bakımından ileri düzeyde bulunan, kültürü benimsemiş, içine sindirmiş gelişmiş bir kültürün yaygın olduğu ve birçok kültür belirtilerini de kendisinde toplayan insan ya da toplum akla gelir. Bu bağlamda uygarlık ve kültür sözcükleri, maddesel alanda başarı, düşünce ufkunun genişliği, zenginliği tinsel alanda gelişimdir; törelerle davranışların, güzel sanatların, bilgi düzeyinin yüksekliğidir. Bunların gerçekleşmesi elbette akılcı bilimsel düşünceyle olasıdır.

Kültürün gelişmiş olduğundan söz edildiğinde vurgulanan bir yanı ile bilgidir, bilimsel altyapı zenginliğidir. Sanat zevkinin yüksekliği de, yüksek kültür düzeyinde, bilgiye dayanmak zorundadır. İnsanın kendi kendisini iyi çözümlemesi, iyi irdelemesi bunları bilimsel ve kalıcı düşünce ve öğretilerle temellendirmeyi gerektirir. İleri kültürde, ayrıca bütün bunların geniş bir

¹³ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, Cilt II, Türk İnk. Tar. Enst. Yay., 1952, s. 381.

görüş çerçevesinde toplanıp değerlendirilmeleri söz konusudur. Atatürk, uygarlıktan söz ettiğinde gelişmiş ileri düzeydeki çağının en ileri uygarlığını kastetmiştir.

Bilimsel düşüncenin gelişmesi ve insan davranışlarını etkisi altına almasıyla dinin baskıcı gücü azalmıştır. Tarihin akışı içinde yol gösterici olarak bilim, birçok insan faaliyeti alanlarında geri saflardan ön safhalara geçmiştir.

Bilimsel düşüncenin ışığında gelişmiş entellektüel kültür, ait olduğu ulusun sınırlarını da aşmış evrensel nitelik kazanmıştır; hiç değilse ulus arasında ortak olan unsurları içerir. Çünkü gözle görülebilir biçimde bilime dayalıdır. Bilime dayalı olduğu sürece de dil, din, milliyet sınırlarını aşar. Çünkü bilim evrenseldir. Gerçekten, maddesel veya teknik uygarlığı kapsamı dışında bırakan anlamı ile kültürü bir toplumun kendine özgü, geleneklere bağlılık yoluyla gelişen birtakım davranış kalıplarından, özelliklerinden ibaret saymak tamamen doğru sayılmaz. Kültürün bir bölümü her zaman ilginç özellikler gösterir. Kültürün bu bölümü özünde gelişmeye, güçlenmeye elverişli ve yatkındır. Bu kültürdeki üstünlük ulusların çalışmalarında, başarılarında, etkinliklerindeki verimlilik bakımlarından birbirlerine oranla derecelendirmeye, anlamlandırmaya uygundur.

Atatürk'ün kültür sözüyle ileri düzeydeki çağdaş entellektüel kültür anlamında kullandığını sözlerinden anlıyoruz.

"Millî kültürün her çıғırda açılarak yükselmesini Türk Cumhuriyetinin temel dileği olarak temin edeceğiz.

Milletimizin dehasının gelişmesi ve bu sayede layık olduğu medeniyet seviyesine ulaşması şüphesiz ki yüksek meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî kültürümüzü yükseltmekle mümkündür."

Çağdaş uygarlığın madde ile ilgili bölümü doğayı inceleyen temel bilimleri etkiler. Bu da teknoloji aracılığıyla olur. Fakat Atatürk teknolojiye ve çeşidi endüstri dallarına önem vermesine karşın, teknolojiyi insan yaşamında yol gösterici ya da uygarlığı geliştiren temel unsur olarak görmemektedir. Atatürk bu ilk sırayı bilime vermektedir. Çünkü teknolojinin temeli bilimdir, bilimsiz teknoloji asılsız, temelsizdir.

İnsanın bilim ve teknoloji yardımıyla doğayı kendi gereksinimleri doğrultusunda etkilemesi sürecinin sınırı yoktur. Gerçekte insanoğlu tarih sahnesine çıktığı andan itibaren bu çabalarını sürdürmüştür. Bu çabaları en

olumlu biçimde sürdürebilenler tarih içinde en etkin roller üstlenmişler, başarısızlar ise silinip yok olmuşlardır.

Türkiye'nin geleceği konusunda ise Atatürk çok büyük umutlar beslemekteydi. Bu iyimser düşüncenin temel dayanağı yurdumuzda bilimsel düşüncenin egemen olacağına, ulusun maddî, manevî her işinin bilimin aydınlığında gerçekleşeceğine olan inancıydı. 1933'te Cumhuriyetin 10. yılının açış konuşmasında Türkiye'nin geleceği ile ilgili özlemini duyduğu aydınlık günler hakkında şu güzel sözleri Türk ulusunun her bireyinin ebedi bir hedefidir. *"Türk milletinun yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda elinde ve kafasında tuttuğu meşale müspet ilimdir.*

Asla şüphem yoktur ki Türklüğün unutulmuş büyük medenî kabiliyeti, bundan sonraki inkişafı ile âtûnin yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitrî zekasını, bilime bağlılığını, güzel sanatlar sevgisini, millî birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek geliştirmek millî ülkümüzdür. Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete huzur temini yolunda, kendisine düşen vazifeyi yapmakta muvaffak kılacaktır.

Yurdumuzu dünyanın en bayındır ve en uygar memleketleri seviyesine çıkaracağız, milletimizi en geniş gönenç araç ve kaynaklarına sahip kılacağız. Millî kültürümüzü çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkaracağız."

